EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNTA

Julkinen kuuleminen 29.5.2024

KAA 2/2024 vp Kannabis lailliseksi, säännellyksi ja verolle

Lähtökohta

Kansalaisaloitteessa on esitetty kattavat perusteet kannabiksen laillistamiselle ja aloitteen teksti on mielenkiintoista luettavaa. Yhtä lailla perusteluita on olemassa kuitenkin myös sille, ettei kannabiksesta tehdä laillista kauppatavaraa. Ratkaisu kannabiksen laillistamisen puolesta tai sitä vastaan on poliittinen. Ehdotonta juridista estettä ei ole sen paremmin nykytilan voimassa pitämiselle kuin sen muuttamisellekaan. Kysymystä kannabiksen laillistamisesta ei ratkaista juridiikalla vaan yhteiskuntapoliittisella ja terveyspoliittisella arvottamisella. Tämä on selkeä perusasetelma.

Kysymys on toisin sanoen siitä, missä määrin markkinoille on syytä päästää laillisesti lisää aineita, joilla ihminen voi sekoittaa tai turruttaa tajuntansa. Kansalaisaloitteessa on ongelmana se, että se koskee vain kannabista. Miksi kannabiksen myynti olisi laillista samaan aikaan, kun esimerkiksi dopingaineiden tai nuuskan myynti on kiellettyä ja rangaistavaa? Kannabiksen laillistamista ei tule arvioida erillisenä kysymyksenä. Samalla on syytä tehdä kattava, perusteellinen juridinen ja poliittinen arvio siitä, mitä aineita markkinoilla saa laillisesti myydä ja mitä ei. On hämmentävää vaatia kannabiksen pääsyä laillisille markkinoille samaan aikaan, kun varsin ankarin toimin yritetään vähentää tupakointia, jopa tupakan myynnin kieltoa vaatimalla.

Lääkekannabis on eri asia. Sen käytöstä on syytä säätää nykyistä liberaalimmin niin, että kannabis olisi lääkkeenä käytettävissä silloin, kun sen käyttö on lääketieteellisesti perusteltavissa.

Laillistamisen hyödyt ja haitat

Aloitteen yhtenä perusteluna on se, että kannabiksen laillistaminen toisi tuloja viljelijöille ja kannabista laillisesti myyville. Laillisesta kaupasta tulisi valtiolle verotuloja. Perustelu ei ole aivan kestävä. Tupakan ankaroituvalla verotuksella on pyritty vähentämään ja rajoittamaan tupakointia, ei lisäämään tupakan tuomia verotuloja. Tupakan viljely, jalostus ja myynti on varmasti tuottanut enemmän tuloja ja veropohjaa kuin kannabiksen myynnin voisi olettaa tuottavan. Siitä huolimatta on poliittisin ja lainsäädännöllisin ratkaisuin pyritty tupakoinnin täydelliseen lopettamiseen. Verotulojen vastapainona ovat käytön yleistymisestä johtuvat haitat, joiden arviointi on tehtävä ennen mahdollista kannabiksen laillistamista. Maataloustuotannon soisin suuntautuvan ihmisten ravinnon tuottamiseen sen sijaan, että viljelyä suunnattaisiin terveydelle haitallisten nautintoaineiden tuottamiseen.

Kansalaisaloitteen kantavana ideana on se, ettei kieltolaki toimi. Alkoholin myynnin kielto ei ole toiminut, se on tosiasia. Toisenlaisiakin esimerkkejä on. Tupakanpolton totaaliseen loppumiseen tähtäävä vähittäisten rajoitus- ja kieltotoimien politiikka yhdistettynä hallittuun asennekasvatukseen on toiminut hyvin, tupakointi näyttää todella kulkevan kohti tiensä päätä. Laillinen alkoholin ja tupakan myynti ei ole toisaalta estänyt sitä, että alkoholia ja tupakkaa on päätynyt suuressa mitassa alaikäisille. Lailliset markkinat täysi-ikäisille näyttävät luovan laittomat markkinat alaikäisille. Ei ole mitään takeita siitä, ettei vastaava kehitys toteutuisi myös huumaisaineiden myynnin vapautuessa.

Kannabiksen laillistamisen vaihtoehdot

Huumausaineiden oman käytön rangaistavuus on ongelmallinen kriminalisointiperiaatteiden näkökulmasta. Itsensä vaarantamisen ja vahingoittamisen ehkäiseminen ei lähtökohtaisesti ole riittävä rikosvastuun peruste. Toki huumausainelainsäädännön ulkopuolellakin on kriminalisointeja, joilla suojataan potentiaalista rikkomukseen syyllistyvää itseään, esimerkkinä muun muassa suojavarusteiden käyttöpakko liikenteessä.

Nykyinen rikoslainsäädäntö (RL 50:7) mahdollistaa sen, että huumaisaineiden oma käyttö ja vähäisten käyttöannosten hallussapito jätetään rankaisematta. Omaan käyttöön soveltuu sekä vähäisyysperuste että hoitoon hakeutuminen. Soveltamiskäytännössä ei ole likikään täysimääräisesti hyödynnetty mahdollisuutta toimenpiteistä luopumiseen. Lakia voisi tässä suhteessa terävöittää niin, että rankaiseminen säädettäisiin nykyistä selvemmin poikkeukseksi. Toisin sanoen säädettäisiin niin, että omasta käytöstä ei rangaista, ellei omaan käyttöön liity perusteita, jotka antavat aiheen arvioida tapausta tavanomaista käyttötilannetta moitittavampana. Jos oman käytön rangaistavuus olisi selkeästi poikkeustapaus, soveltamiskäytäntö muodostuisi oletettavasti sellaiseksi, ettei omasta käytöstä yleensä rangaistaisi.

Toinen vaihtoehto on luopua oman käytön rangaistavuudesta. Luopumisen tulisi koskea kaikkia huumausaineita. Dopingaineiden osalta on omaksuttu tällainen sääntely, perustellusti. En ole oman käytön kriminalisoinnista luopumisen varaukseton kannattaja, mutta tämä vaihtoehto olisi syytä ottaa vakavaan harkintaan. Poliisin puolelta oman käytön kriminalisointia on perusteltu sillä, että sitä kautta on mahdollista päästä huumausaineiden myyntiketjujen jäljille. Riippumatta siitä, onko tällainen perustelu kriminaalipoliittisesti kestävä, voidaan kysyä, onko perustelu edes näytön hankkimisen näkökulmasta loppuun saakka harkittu. Rikoksesta epäillyllä ei ole totuudessa pysymisen velvollisuutta. Jos huumausaineen käyttäjä olisikin esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä todistajan asemassa, hänen pitäisi puhua totta. Totuudessa pysymisen velvollisuus koskisi myös sitä, keneltä todistaja on käyttämänsä huumausaineen ostanut.

Oman käytön rangaistavuudesta luopuminen poistaisi rekisterimerkinnöistä johtuvat haitat. Nykyäänkään pelkästä käytöstä ei tuomita vankeusrangaistuksia, mutta käyttörikoskin näkyy tietyn ajan poliisin rekisterissä ja voi vaikeuttaa rangaistavaan käyttöön syyllistyneen elämää eri tavoin. Jo olemassa olevien merkintöjen poistaminen rekisteristä olisi hallinnollisena toimenpiteenä vaikeasti toteutettavissa. Ongelma poistuisi kuitenkin varsin nopeasti sen jälkeen, kun oman käytön rangaistavuus olisi poistettu.

Miten asiassa tulisi edetä?

Oman käytön kriminalisointia olisi syytä arvioida moniammatillisessa työryhmässä. Työryhmän yhtenä toimeksiantona voisi olla sen arvioiminen, olisiko käytön rangaistavuudesta luopuminen tässä vaiheessa riittävä poliittinen askel vai olisiko edettävä huumausaineiden myynnin asteittaisen vapauttamisen suuntaan. Ilman tällaista perusteellista selvitystä en näe olevan edellytyksiä edetä kansalaisaloitteen viitoittamalla vapauttamisen tiellä. Lopuksi on syytä korostaa, että huumaisaineiden myynnin laillistamisesta saadut kokemukset ovat vielä varsin lyhytaikaisia. Niille ei kannata panna ratkaisevaa painoarvoa kannabiksen laillistamista lainsäädäntötoimena harkittaessa.

Matti Tolvanen

OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori (emeritus)

Itä-Suomen yliopisto

matti.tolvanen@uef.fi